

Ecopolis: reinventarea oraşului

Prof. univ. dr. Georgeta MARGHESCU

Universitatea “Politehnica” din Bucureşti

marion@comm.pub.ro

Rezumat. *Urbanizarea a fost, fără îndoială, una dintre componentele definitorii ale modernizării și, deopotrivă, un criteriu de evaluare a performanței societății umane angajate într-un proces contradictoriu de retragere din fața naturii în interiorul zidurilor cetății și, respectiv, de expansiune a acestora în areale naturale. În ultimele decenii, pe fondul amplificării crizei ecologice, a devenit imperativă reconsiderarea relației omului cu natura, în general, a orașului cu mediul natural, în particular. În acest context, a fost pusă în circulație, prin contribuția lui Downton (1989), Koskiaho (1994), Girardet (2004), sintagma „ecopolis”. Sintagmă care a fost primită cu rezerve, fiind considerată o „contradictio in terminis”: un ecopolis autentic nu poate exista de vreme ce edificarea unui oraș presupune dislocarea naturii și crearea unei nișe alocate în exclusivitate omului. Comunicarea prezentă propune examinarea posibilității reinventării orașului și a realizării, pe această bază, a ecopolisului ca manifestare a culturii ecologice, a adoptării unui nou mod de gestionare a cunoașterii, de înțelegere a raportului omului cu natura și de concepere a menirii orașului.*

Cuvinte cheie: ecopolis, cultura ecologică, sustenabilitate, cultura media.

***Ecopolis* – un concept fuzzy?**

Intensificarea și complicarea fenomenelor prin care se manifestă și, deopotrivă, în care se identifică semnele crizei ecologice explică relansarea a ceea ce a fost etichetat, încă din ultimele decenii ale secolului trecut, drept o modă: moda ecologică.

Calificativ invocat atât de către cei care se străduiesc să pună sub semnul derizoriului criza relațiilor omului cu natura, cât și de către cei care constată, cu amărăciune, că locul conștientizării responsabile a necesității unor schimbări profunde la nivelul mentalităților, valorilor și modelelor comportamentale în raport cu natura este luat, în tot mai mare măsură, de asumarea unor comportamente în care și prin care doar se mimează grija față de o natură asupra căreia continuă să se exercite aceeași acțiune orientată exclusiv către satisfacerea intereselor omului cu prețul sacrificării naturii.

Altminteri, „înverzirea” – fie ea a partidelor politice și a arhitecturii financiare internaționale, a economiei și a legislației, a vestimentației și alimentației, a educației și terapilor, a construcțiilor și automobilelor – și lista poate continua încă -, se încadrează în ceea ce *se cuvîne* sau, cu ceea ce, prin analogie cu un termen deja consacrat - *political correctness* - ar putea fi numit **natural correctness**. Întrebarea care se pune vizează măsura în care inventarea și promovarea conceptului *ecopolis* răspunde modei mai sus amintite sau, dimpotrivă, unei preocupări autentice pentru destinele orașului în contextul amplificării crizei ecologice.

Să remarcăm, dintru început, că sintagma *ecopolis* are darul de a provoca rezerve, fiind percepută ca o *contradictio in terminis*. Recursul la etimologie este, în acest context, sugestiv. *Ecopolis* este rezultatul combinației a doi termeni grecești: *oikos* și *polis*. *Oikos*, termen grecesc polisemantic, semnifică *cămin, locuință, gospodărie* și, prin extensie, în tradiția inițiată de Haeckell, *mediu*, mai precis, *mediu natural*. La rîndu-i, *polis* semnifică *oraș fortificat, stat-cetate*. *Ecopolisul* ar semnifica, așadar, rezultatul simbiozei dintre mediul artificial, creat de om, pentru a-i servi drept locuință, casă și, respectiv, natura, ea însăși percepută fiind drept casă, cămin al omului. Casa artificială, așadar, și casa naturală. Niciodată însă, până astăzi, nu au ființat în simbioză.

Inițial, cele două case au coexistat, este adevărat, dar separate de zidurile cetății, menite nu doar să-i apere pe cetățeni de dușmanii-semeni, dar să și traseze o linie de demarcație între casa-oraș și casa-natură. Cea dintâi, s-a lăsat cuprinsă în cea din urmă dar, în același timp, s-a distanțat și s-a închis în ea însăși, întru apărarea de o natură percepută adesea drept invadatoare și copleșitoare, în raport cu care omul a resimțit nevoia de a se proteja. Cu timpul, însă, delimitările s-au estompat și, pe parcursul epocii moderne, orașul a avansat tot mai mult într-un mediu natural a cărei amprentare antropică a devenit din ce în ce mai profundă. Astfel încât, zidurile nu vor mai fi fost necesare să înconjoare orașul, ci, eventual, oazele de natură aflate într-o stare oarecum mai apropiată de cea originară.

În ambele ipostaze, cele două case ale omului au funcționat una lângă cealaltă și, din ce în ce mai mult, una – cea creată – pe seama celeilalte – cea naturală. Or, ceea ce impune este nu doar armonizarea acestora – ceea ce ar presupune ființarea lor, în continuare, ca entități dissociate – ci transformarea lor în casa omului, o casă care să integreze cele două dimensiuni – artificială și naturală – într-o entitate unică și unitară. Care ce s-ar putea numi *ecopolis*.

Este momentul potrivit să facem o mențiune cu privire relevanța sintagmei *ecopolis*. Fără îndoială, nu avem de-a face cu un concept științific; nu încă. Căci, s-a spus, nu are un corespondent la nivelul realității, ci are un caracter vag, ambiguu, parțial fals, parțial adevărat; este insuficient elaborat de vreme ce nu clarifică condițiile în care are într-adevăr sens. Am descris, astfel, ceea ce este numit, concept *fuzzy* (termen a cărei punere în circulație, la mijlocul anilor 70, îi este atribuită lui Lotfi Zadeh). Suntem îndreptățiți, se pare, să admitem că *ecopolis* aparține acestei categorii de concepte tranzitorii, care funcționează, într-o primă etapă a devenirii lor, mai degrabă ca reprezentări simbolice, cărora li se recunoaște valoarea poetică. Ceea ce nu exclude posibilitatea devenirii lor în sensul dobândirii consistenței unui concept științific.

Ecopolis: în căutarea unei definiții

Așadar, *ecopolis* se dovedește a fi un concept inserat în fluxul ecologiei și ecologismului, aflate în mare vogă, în ultimele decenii, ca rezultat al strădaniei de a identifica soluții ale re-armonizării omului cu natura, cu planeta care, potrivit calculului geneticienilor bazate pe folosirea *ceasului molecular*, a fost și este habitat al lui *homo sapiens* și al presupușilor strămoși hominizi, de circa șapte-opt milioane de ani.

Departate de a fi o simplă modă, problematica ecopolisului se dovedește a fi una dintre mizele fundamentale ale timpului nostru, în care deja mai mult de jumătate din populația lumii – 54%, potrivit unui Raport al Organizației Națiunilor Unite, dat publicității în anul 2014 – trăiește în zona urbană. Iar procesul urbanizării nu este încheiat, ci este unul care se desfășoară într-un ritm deosebit de rapid. Astfel, dacă în 1950 populația urbană însuma 746 milioane, în 2014 ea ajunsese la 3,9 miliarde de oameni și se estimează că la nivelul anului 2045 va atinge cifra de 6 miliarde, urmând ca, în 2050, să reprezinte 66% din populația globului. Această dinamică accentuată a populației urbane reprezintă un argument puternic în sensul necesității reconsiderării naturii și funcționalității orașului și, mai cu seamă, a re poziționării acestuia în raport cu natura.

Cu atât mai mult cu cât eșecul omului în raportul său cu natura este, poate cel mai vădit, tocmai în marile aglomerări urbane ale planetei - a căror populație variază între câteva milioane de locuitori și zeci de milioane - și care se constituie în mărturie elocventă ale prețului plătit de oameni – sub aspectul calității vieții lor – pentru ruptura cu natura.

Conștientizarea acestui eșec stă la originea preocupării pentru identificarea modalităților prin care ecosistemul urban – considerat a fi, de către Jan Douglas, bunăoară, *cel mai elaborat sistem de control geografic sau sistem integrat de gestionare a resurselor* (Douglas, 1983, 206), pe care l-a inventat omul – să depășească acest impas. Alternativa propusă și promovată drept soluție pentru această scăpare de sub control a evoluției așezărilor urbane a fost aceea a unui oraș ecologic: *ecocity*.

Celui care este considerat un pionier al *ecocity*, Richard Register, îi aparține definirea acestuia drept *un oraș sănătos ecologic* (Register, 1987, 3). De altminteri, acesta este conținutul principal nu doar al sintagmei *ecocity*, ci și al altor termeni utilizați cumva drept sinonimi, precum *oraș verde*, *oraș sustenabil*, *oraș ecologic* și care au în comun conexiunea dintre racordarea creșterii bunăstării cetățenilor și evitarea degradării lumii naturale.

Ceea ce s-a reproșat, acestui tip de abordare, este relativa pasivitate în raport cu mediul natural; preocuparea pentru acesta survine doar după de daunele vor fi fost deja provocate printr-o relaționare neadecvată a orașului cu natura. *Ecopolis*, în schimb, pare a fi un răspuns la necesitatea aducerii în prim plan a fundamentării funcționării orașului pe asumarea conștientă a unei gestionări înțelepte și responsabile a relației cu natura nu

numai și nu în primul rând *post factum*. Ceea ce impune nu doar schimbarea orașului, ci chiar reinventarea sa.

Sintagma *ecopolis* ne este prezentat drept rezultat al unei descoperiri sau construcții internaționale (Downton, 2007,35), la care au participat, prin contribuții independente, cercetători din Rusia anilor 70, Australia, Finlanda, Italia, Marea Britanie. Sintagma se regăsește, printre alții, la Paul Downton (1989), Briitta Koskiahho (1994), Alberto Magnaghi (2000), Herbert Girardet (2000) și este prezentă în titulatura unor conferințe internaționale din Rusia, China, Noua Zeelandă.

Printre cei care au contribuit semnificativ la impunerea acestei sintagme se remarcă Paul Downton care, potrivit propriei mărturii, a adoptat termenul în 1989, construindu-l ca replică la termenul *polis multifuncțional*, prevalent în Australia. În accepția sa, *un exemplu autentic de oraș ecologic este reprezentat de conceptul de ecopolis, care desemnează acel oraș în care procesele environmentale biofizice sunt susținute prin intervenție conștientă, angajare și management activ al cetățenilor săi* (Downton, 2009, 21). Cu alte cuvinte, *cetățenii din ecosistemele urbane armonizează activitatea umană cu constrângerile biosferei, creând medii de locuit și urbane care susțin cultura umană* (Downton, 2007, 35).

Unei atare sublinieri a necesarei armonizării a orașului cu mediul natural, i se adaugă afirmarea explicită a sustenabilității ca atribut definitoriu al ecopolisului. Cum o face, bunăoară, Herbert Girardet, potrivit căruia *un oraș sustenabil îi face capabili pe toți cetățenii săi să satisfacă propriile nevoi și să-și sporească bunăstarea fără să dăuneze lumii naturale și fără să primejduiască condițiile de viață ale altor oameni, în prezent și în viitor* (Girardet, 2000).

Prin urmare, ecopolisul poate fi înțeles, printr-o definiție sintetică și succintă, drept *un sistem complex care coexistă într-o relație dinamică cu ecosistemele lumii* (Girardet, 2004, 6). Cu alte cuvinte, un sistem sustenabil.

Ecopolis – orașul sustenabil ecologic

Deși rădăcinile conceptului de sustenabilitate sunt extrem de vechi – ele putând fi identificate în antichitate – o atenție aparte și sistematică i s-a acordat în ultimele decenii, când a reprezentat obiectul *Raportului Comisiei Brundtland – Our Common Future* – și al *Conferinței asupra Mediului și Dezvoltării*, din 1992, de la Rio de Janeiro precum și al documentelor adoptate în cadrul acesteia: *Declarația de la Rio* și *Agenda 21*.

Amplificarea și diversificarea abordărilor ecologice a condus și la o aprofundare a semnificației conceptului amintit. Și, dacă inițial sustenabilitatea a fost asociată dezvoltării și a vizat armonizarea și solidaritatea intergenerațională, treptat a fost considerată sub o pluralitate de aspecte: ecologice, economice, tehnologice, politice, culturale. Scopurile sustenabilității au fost atribuite în acord cu această multidimensionalitate: diversitatea biologică, valorificarea tehnologică, bunăstarea pentru toți, participarea politică și justiție pentru toți, înțelepciune culturală, managementul unității în diversitate (Fuchs, 2008, 306).

Întru clarificarea naturii și menirii *ecopolisului* – simbioză a casei naturale și a celei artificiale a omului – considerarea sa din perspectiva sustenabilității se poate dovedi relevantă. De altminteri, proiectele concrete care vizează ecologizarea orașelor existente sau, respectiv, crearea unor noi orașe pe fundamente ecologice, au drept dimensiuni definitorii dobândirea și, respectiv, garantarea sustenabilității.

Avem de-a face, în primul caz, cu ceea ce este cunoscut sub denumirea *înverzirea orașelor*. Ceea ce presupune, potrivit, bunăoară, lui Jac Smit, președinte al *The Urban Agriculture Network*, desfășurat sub egida *Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite*:

- reciclarea ori de câte ori este posibil;
- reducerea folosirii automobilelor la minimum;
- creșterea ponderii rețelei de transport public;
- dezvoltarea unor construcții eficiente energetic;
- crearea unor zone care să integreze ariile destinate locuințelor, activităților industriale și serviciilor, comerțului, divertismentului;
- crearea grădinilor suspendate, fântânilor arteziene, plantarea a cât mai mulți copaci;
- crearea unor zone pietonale extinse;
- crearea unor ferme organice urbane care creează spații verzi, previne eroziunea solului și ameliorează microclimatul (Pearce, 2006).

În cel de-al doilea caz, proiectele au drept obiectiv construirea unor orașe ecologice, precum, bunăoară, în Franța unde a fost lansat un program de construire a zece *ecopolis* – orașe sau cartiere cu cel puțin 50.000 locuitori.

Inițierea unor atare proiecte a stimulat preocuparea pentru elaborarea principiilor care să stea la baza dezvoltării ecopolisurilor. Un set de 12 principii ale dezvoltării ecopolisurilor a fost elaborat, de pildă, de către Downton, în asociere cu Cherie Hoyle și Emilio Prelauskas și, ulterior, revizuit și redus la 10 principii divizate în două categorii, după cum urmează:

Principii biofizice (minimizează amprenta ecologică):

- Restaurarea terenurilor degradate;
- Adaptarea la particularitățile bioregionii;
- Dezvoltare echilibrată în concordanță cu posibilitățile mediului;
- Crearea unor orașe compacte;
- Optimizarea utilizării energiei.

Principii ale ecologiei umane (maximizează potențialul uman):

- Contribuție la dezvoltare economică (creează posibilități de muncă și activități sociale);
- Asigurarea sănătății și securității (crearea unui mediu sănătos și sigur pentru toți oamenii);
- Încurajarea comunității (orașe pentru toți);
- Promovarea justiției sociale și echității (drepturi egale, acces la servicii, facilități și informații);
- Îmbogățirea istoriei și culturii (respectul trecutului și celebrarea diferenței) (Downton, 2006).

Se poate observa că, în atingerea obiectivelor *înverzirii* orașelor și, respectiv, ale *reinventării* orașelor și creării *ecopolisurilor* se mizează pe integrarea tehnologiilor verzi și a tehnologiile informației și comunicațiilor. Asupra șanselor atingerii acestor obiective prin mijlocirea noilor tehnologii ale informației și comunicațiilor ne vom opri în cele ce urmează.

Ambiguitatea șansei tehnologice

Tehnica și tehnologia au fost concepute, în ceea ce poate fi definit drept tradiția modernă, drept instrumente ale emancipării omului, ale eliberării de limitările condiției sale naturale, ale afirmării creativității și condiției sale demiurgice. Iar, atunci când au devenit evidente efectele negative ale utilizării tehnicii și tehnologiei întru dominarea naturii și autoinvestirea omului drept stăpân al naturii, a fost invocată insuficiența dezvoltării tehnicii și s-a exprimat convingerea că progresul acesteia va conduce, neîndoielnic, la înlăturarea efectelor negative, percepute, în consecință, drept accidente de parcurs. Optică ce își va pierde creditul, în anii 70, pe măsura manifestării tot mai intense a crizei ecologice. De altminteri, începuturile ecologiei și ecologismului sunt strâns asociate cu procesul conștientizării faptului că efectele negative ale dezvoltării economice intensive, bazate pe progresul tehnologiei și orientate către profit neîngrădit de rațiuni extraeconomice – etice, bunăoară –, conduce în mod inevitabil la o criză gravă a raporturilor omului cu natura.

Or, una dintre marile speranțe ale evoluției orașului modern către *ecopolis* este legată tocmai de rolul pe care l-ar putea juca noile tehnologii ale informației și comunicațiilor întru sporirea sustenabilității ecologice a orașului. O atare speranță este afirmată într-o manieră categorică: *Convingerea noastră este că, cu cât tehnologiile informației și comunicațiilor devin mai sofisticate și mai implicate în structurile noastre organizaționale și în viața cotidiană, cu atât ne aflăm într-una dintre situațiile cele mai bune dintre cele avute vreodată, din perspectiva favorizării unei dezvoltări durabile* (Alakeson et al., 2003, 17).

Este aceasta o șansă reală sau o iluzie, asemenea celei proprii modernității în general?

Un răspuns la această întrebare presupune considerarea argumentelor concrete invocate în sprijinul contribuției posibile a tehnologiei informației și comunicațiilor la creșterea sustenabilității orașului:

- Posibilitatea de a transfera informația cu viteză mare și aproape fără cost și de a comunica instantaneu la distanță - devenită realitate în condițiile noilor tehnologii – permite munca la distanță (telemunca și teleconferințele), ceea ce contribuie la reducerea nevoii de transport și, implicit, a nivelului de poluare a orașului.

- În societatea informațională economia consumă considerabil mai puține resurse materiale, drept care avem de-a face cu o *dematerializare* (*virtualizare*) a producției și serviciilor, ceea ce conduce la crearea unei economii *ușoare* care crește sustenabilitatea ecologică (Coyle, 1997, 123). Are loc, în consecință, o diminuare semnificativă a impactului asupra mediului (evaluat, bunăoară, prin nivelul emisiilor de CO₂ pe unitate de valoare adăugată).

Trebuie remarcată însă reacția critică la atare argumente considerate, bunăoară, de către Christian Fuchs, drept *mituri populare despre societatea informațională* (Fuchs, 2008, 292). El își propune, în consecință, *deconstrucția* acestora, prin reliefașarea ponderii mici a tele-lucrătorilor în ansamblul forței de muncă – în Europa, de pildă, între 2 și 10% - precum și a contribuției sectorului TIC la valoarea nou adăugată – între 5 și 8% - în ansamblul unei economii bazată încă, în mare măsură, pe utilizarea combustibililor fosili.

S-ar putea obiecta acestor observații că revoluția TIC este de dată recentă și, în perspectiva dezvoltării lor viitoare, impactul asupra vieții sociale și economice va fi din ce în ce mai puternic și consistent.

Există însă și obiecții care vizează însăși natura TIC. Dintre acestea, cea mai semnificativă este, în opinia noastră, cea potrivit căreia *tehnologiile informației și comunicațiilor nu asigură și nu garantează în mod automat o creștere a sustenabilității ci, dimpotrivă, se dovedesc a fi sursă atât de noi șanse cât și de noi riscuri pentru ecosferă* (Fuchs,2008,292), în general, pentru ecopolis, în particular. În valorificarea impactului lor ecologic potențial pozitiv, respectiv, negativ rolul fundamental revine nu tehnologiilor ca atare, ci modului – responsabil sau nu - în care sunt gestionate și utilizate. În acest sens, este remarcat faptul că *relația dintre TIC și sustenabilitate nu este doar o chestiune a consumerismului etic, ci și una a responsabilității corporatist-sociale și ecologice. În capitalism, nu acele tehnologii de care pot beneficia cel mai mult societatea și ecologia sunt promovate, ci cele care permit acumularea capitalului* (Fuchs, 2008, 298).

Ecopolis: reinventarea orașului și a omului

O examinare a soluțiilor preconizate în vederea transformării orașului modern în *ecopolis* permite sesizarea a două alternative care se configurează în funcție de doi parametri: radicalitatea și, respectiv, realizabilitatea transformării orașului modern. Cu cât este mai profundă schimbarea preconizată, cu atât este aceasta mai dificil de realizat.

Astfel, dacă cea dintâi – pe care o putem desemna prin sintagma *înverzirea orașului* – ar putea fi, la limită, redusă la cosmetizarea naturii, cea de-a doua – pe care o putem denumi *reinventarea orașului* - ar putea fi, la rândul-i, la limită, redusă la o utopie.

În fapt, *ecopolisul* este și va rămâne o himeră în condițiile în care nu vor interveni schimbări majore la nivelul mentalităților, valorilor, modelelor comportamentale ale omului contemporan și, în consecință, cultura consumeristă actuală nu va fi fost înlocuită cu o cultură ecologică. *Ecopolis* - ca sistem urban conștient integrat în procesul biosferei – nu este posibil fără o evoluție conștientă a omului ca o specie planetară. *Ecopolisul* este posibil întrucât se va constitui ca rezultat și expresie al unui mod radical diferit de cel modern de a ne concepe pe noi înșine și locul nostru în lume.

O reinventare a orașului va fi posibilă, așadar, întrucât examinarea dificultăților, neajunsurilor, limitelor orașului modern va fi întregită cu examinarea presupuzițiilor noastre tacite, care legitimează și consacră atitudinile și comportamentul nostru în raport cu natura, cu celelalte specii, cu planeta care ne este casă. Problema principală și dificultatea majoră rezultă tocmai din natura oarecum invizibilă a acestui corpus de cunoștințe, valori, credințe, opinii, cutume și moduri de a acționa cu privire și asupra naturii și care, asemenea părții scufundate a aisbergului, este mult mai mare și copleșitoare decât am putea fi înclinați să credem.

Această parte invizibilă reprezintă, de fapt, problema, potrivit lui Livingston (1981). Și va trebui, prin urmare, să începem, atât în ceea ce privește soluționarea crizei ecologice, în general, cât și în ceea ce privește criza orașului modern, cu recunoașterea faptului că sursa acestei crize se află în noi, în supozițiile atât de înrădăcinate încât sunt virtual invizibile. Trebuie, în consecință, să conștientizăm că *habitatul nostru zguduit nu este doar ceea ce rezultă din ceea ce facem, ci și din ceea ce ne imaginăm* (Evernden, 1999). Și, dacă lucrurile stau astfel, chiar dacă conceptul *ecopolis* este, deocamdată, mai degrabă o reprezentare simbolică, decât un concept științific, el prezintă relevanță întrucât permite întrevăderea unei alternative viabile la orașul modern. Și de vreme ce ne vom fi imaginat un nou oraș, pe baza unor presupuziții și valori cu totul diferite, se va fi făcut, poate, primul pas pe calea edificării a ceea ce a fost desemnat prin *ecopolis*.

Bibliografie

- Alakeson, V., Aldrich, T., Goodman, J., Jorgenson, B. (2003). "Making the net work. Sustainable development in a digital society". Teddington. Forum for the Future.
- Coyle, D. (1997). *The weightless world. Strategies for managing the digital economy*. London: Capstone. Dalal, B., & Bas.
- Douglas, J. (1983). *The Urban Environment*, Edward Arnold, London.
- Downton, P. (2007). „Ecopolis: Concepts, Initiatives and the Purpose of Cities”, în *Steering Sustainability in an Urbanizing World. Policy, Practice and Performance*, Edited by Anitra Nelson, RMIT University, Australia, Ashgate, pp.34-42.
- Downton, P. (2009). *Ecopolis: Architecture and Cities for a Changing Climate*, Springer and CSIRO Publishing.
- Evernden, N. (1999), *The Natural Alien: Humankind and Environment*, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London.
- Fuchs, C. (2008). „The implications of new information and communication technologies for sustainability”, în *Environment, Development and Sustainability*, vol. 10, issue 3, Springer Science and Business Media, B.V., pp. 291-309.
- Girardet, H. (2000). „Cities, People, Planet”, *Schumacher Lecturer*, Aprilie, Liverpool.
- Girardet, H. (2004). *Cities People Planet: Cities for a Sustainable World*, Wiley-Liveable Academy, Chichester.
- Koskiahio, B. (1994). *Ecopolis– Conceptual, Methodological and Practical Implementations of Urban Ecology* (Finland: Ministry of Environment).
- Livingston, J. (1981). *Arctic Oil. The Destruction of the North*, CBC Merchandising for the Canadian Broadcasting Corporation.
- Magnaghi, A. (2000, trad. 2005). *The Urban Village: A Charter for Democracy and Self-Sustainable Development*, Books. London and New York.
- Pearce, F. (2006). „Ecopolis Now”, *New Scientist*, June 17, pp. 36-45.
- Register, R., *Ecocity Berkeley: Building Cities for a Healthy Future*, North Atlantic Books, Berkeley.